

KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH

Jonikulova Zulayxo Burxon qizi
Jizzax davlat pedagogika universiteti
Sirtqi bo'lim o'qituvchi

Annotatsiya: Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar bilan ishlashda didaktik o'yinlardan foydalanishda har bir bolaning manfaatlarini va uning rivojlanish xususiyatlarini inobatga olish zarur. Shuning uchun, muayyan o'yinni ta'lim jarayonida tanlashda o'qituvchi katta mas'uliyatga egadir. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar uchun didaktik o'yinlar o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Kalit so'zlar: didaktik, o'quvchi, individual didaktik, jismonan rivojlanishi, bola, o'yinchoqlar, so'z, maktab, pedagog, psixologik.

Zhonikulova Zulaiho Burkhanovna
Jizzakh State Pedagogical University
Teacher of external education department

Annotation: When using didactic games when working with students of a small school age, it is necessary to take into account the interests of each child and the features of his development. Therefore, when choosing a particular game in the educational process, the teacher has a great responsibility. Since pupils of school age are difficult to follow orders, didactic games for them have their own characteristics.

Keywords: didactic, student, individual didactic, physical development, child, toys, word, school, educator, psychological.

Жоникулова Зулайхо Бурхановна.
Джизакский государственный педагогический университет
Преподаватель заочной кафедры

Аннотация: При использовании дидактических игр в работе с младшими школьниками необходимо учитывать интересы каждого ребенка и особенности его развития. Поэтому педагог несет большую ответственность при выборе той или иной игры в учебном процессе. Поскольку ученикам младшего школьного

возраста сложно выполнять приказы, дидактические игры для них имеют свои особенности.

Ключевые слова: дидактический, ученик, индивидуальный дидактический, физическое развитие, ребенок, игрушки, слово, школа, педагог, психолог.

Kirish: Ta'lim va o'qitish mazmunining nazariy masalalarini, uning shakli va uslublarini pedagogikaning bir qismi bo'lgan didaktika o'rganadi. Umuman pedagogika singari didaktika ham rivojlanadi. Uning rivojlanishiga Yan Amos Kamenskiy hissa qo'shdi. Uning "Buyuk didaktika" asari o'qitishni rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Boshlang'ich ta'lim didaktikaning asoslari Shvetsariya pedagogi I.G.Pestolotsi asarlarida ishlab chiqilgan. Bulardan tashqari rus didaktikasining atoqli namoyondasi K.D.Ushinskiy bo'lgan. U ham o'qitish masalalarini chuqur psixologik asosini yaratdi. O'zbek xalqi orasida ham H.H.Niyoziy, A.Avloniy kabi pedagoglar yetishib chiqdi. Ular ham o'zbek xalq maktablarini ochish, o'quvchilarga darsliklar yozish kabi ishlarni davom ettirdilar.

Bugungi kunda mamlakatimizda ta'lim sohada amalga oshirilayotgan keng islohotlar vatan taqdiri, xalq ravnaqi, mustaqil yurtning kelajakdagi boshqaruvchi-lari yangi avlod tarbiyasiga qaratilmoqda. Mustaqil Vatanimizga har tomonlama yetuk, mukammal, axloqiy pok, yuksak ma'naviy xislatlarga ega, iymon-e'tiqodi butun, o'z xalqi, o'z ona - Vataniga fidoiy, barkamol insonlarni tarbiyalash davlat siyosatida ustuvor masalalardan biri sifatida qarala boshladi.

Didaktikaga asoslangan holda biz o'quvchilarga yanada samaraliroq bilim beramiz. Ta'lim jarayonida turli usullardan foydalanishimiz ham kerak. Dars turini to'g'ri va muvaffaqiyatli o'tish uslubini ham to'g'ri tanlasak dars yaxshi natija beradi. Har bir darsni ko'rgazmali va texnika vositalari bilan o'tkazish joizdir. Shundagina dars bilimga boy o'tadi. O'qituvchi izlanuvchan bo'lishi, darslarni rang-barang va turli tuman usulda o'tishi kerak. Dars qiziqarli o'tishi uchun faqat ko'rgazma qurollardan foydalanib qolmay, o'yin elementlaridan, dars davomida harakatli daqiqalardan foydalanish lozim. Didaktik o'yinlar texnologiyalari o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan. Ular o'quvchi shaxsidagi ijodiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish va

rivojlantirishning amaliy yechimlarini aniqlash va amalga oshirishda katta ahamiyatga ega.

O`yin orqali bola faoliyati mukammallashadi, ularni jismonan rivojlanishiga yordam beradi. O`yin jarayonida qiyinchiliklarni, to`siqlarni yengishga o`rgatib boradi.

O`yin bolalar faoliyatining asosiy turi. Bola o`yin orqali materiallarning ko`rinishi, rangi, tuzilishi turli o`simlik va hayvonot olamidagi o`zgarishlarni anglaydilar. O`yin-bu bolalar uchun o`qish, mehnat qilish va tarbiya vositalaridir. Biroq, darsning asosiy qismini o`yin darsiga aylantirib qo`ymaslik lozim.

Asosiy qism: O`yin o`sib borayotgan bola organizmining zaruriy ehtiyojidir va u orqali bolalarda tashkilotchilik ko`nikmalari tarbiyalanadi. Ammo o`yin har qanday sharoitda ham o`yindir. Shunday o`yinlar ham borki, ular bolalarga mustaqillikni, oddiylikni, bir- biriga yordam berish hissini tarbiyalaydi.

Yan Amos Kamenskiy grammatik o`yinlardan sistemali foydalanishning ahamiyati xususida gapirib, bunday deb yozgan edi: “Bola sog`lom bo`lishi uchun u doimiy harakatda bo`lishi zarur, shundagina o`yin qiziqarli o`tadi. O`yinga rahbarlik qilish va bolalarning xatti-harakatlarini doimo kuzatib turishi kerak. Chunki bolalar o`yin jarayonida har tomonlama tarbiyalanadilar.

Didaktik o`yinlarning asosiy turlari: Intelektual (aqliy) va harakatli hamda aralash o`yinlardan iborat. Bu o`yinlar ishtirokchilarda aqliy, jismoniy ahloqiy, psixologik, estetik, badiiy, tadbirkorlik, mehnat va boshqa ko`nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Ta`lim – tarbiya jarayonida asosan o`quvchilarda ta`lim olish motivlarini, ularning turli yo`nalishdagi qobiliyat va qiziqishlarini oshiradigan, biror kasbga moyilliklarini ko`rsatadigan didaktik o`yinlardan foydalaniladi. Didaktik o`yinlar nazariy, amaliy jismoniy, roli, ishchanlik va boshqa yo`nalishlar bo`yicha turlari bo`yicha ajratiladi.

Ko`pchilik o`yinlarda didaktik o`yinchoqlar va bunga bevosita a`loqador bo`lgan boshqa qo`llanmalar foydalaniladi. Didaktik o`yin jarayonida shunday holatlar ham tez-tez bo`lib turadiki bolalardagi eng yaxshi kayfiyat birdan sho`xlik, notinchlik va intizomsizlik bilan ham almashib qoladi. Bunday paytlarda o`qituvchi ayrim bolalarga

tanbex berishga majbur bo`ladi va bu boshqarning o`yin kayfiyatini shubhasiz tushiradi. Agar shunday vaziyat sodir bo`lsa ham o`yin qoidasi bilan birga qo`shib tushuntirsa metodik jihatdan to`g`ri bo`ladi.

Individual didaktik o`yin o`qituvchi bilan o`quvchi o`rtasida bevosita munosabat yaratishga va bolalarning orqada qolishi sabablarini chuqurroq anglashga yordam beradi. Bunda o`qituvchining quyidagi kabi mantiqiy topishirliq o`yin mashqlarini o`tkazishi maqsadga muvofiqdir. O`qituvchi yoki o`quvchilardan birontasi bir so`z aytadi, bolalar ana shu so`zga yaqin yoki qarama-qarshi ma`noli so`z topib aytadilar.

-O`yin qoidalarini, vazifalarini bolalarga ravshan va qiziqarli qilib tushuntirishi, ularda o`yinga bo`lgan qiziqishni oshirish hamda uni mashq bilan almashtirib yubormasligi;

O`yinni qiziqarli o`tkazishi kerak. O`yin paytida o`quvchilar har doim o`zlariga tanish bo`lgan manbaalarga asoslangan holda ish tutadilar, natijada bu material ularning xotirasiga yana ham mustakam o`rnashib qoladi. O`yin elementlari bolalarni bilim saviyasini, nutqini, o`qishini o`stiradi.

A.S.Makarenko bola qanday o`ynasa ishni ham shunday bajaradi, deb juda to`g`ri ta`kidlaydi va o`yinni tarbiyaning muhim vositalaridan biri deb hisoblaydi.

Muhokama va natijalar: Yuqorida aytib o`tilganlar qatorida didaktik o`yinlar o`quvchilarda tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, tadqiq qilish, hisoblash, o`lchash, yasash, sinash, kuzatish, solishtirish hulosa chiqarish, mustaqil qaror qabul qilish, guruh yoki jamoa tarkibida ishlash, ahloq odob o`rgatish, yangi bilimlar o`rgatish va boshqa faoliyat turlarini rivojlantirishga yo`naltirilgan o`yinlarga ajratiladi. Umumiy o`yinlar nazariyasiga, mavjud barcha o`yin turlarini tasniflashda ularni funksional, mavzuli konstruktiv, didaktik, sport va harbiy o`yinlariga ajratiladi. Bularning orasida ta`limtarbiya vazifalarini amalga oshirish imkoniyatini berishi alohida o`ringa ega. O`yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy faoliyat shakli hisoblanadi. Bu esa pedagog va psixolog olimlar tomonidan shu yosh davridagi o`yinlarning ta`limtarbiyaviy ahamiyatini o`rganish va yanada oshirish bo`yicha tadqiqotlar olib borilishiga asos bo`ldi. Natijada, oldingi asrning 60-yillari boshidan AQSH-da so`ngra boshqa

g'arb mamlakatlarida ishchanlik o'yinlari qo'llanila boshlandi. Ishchanlik o'yinlari 123 tadqiqotchilari bu usulni eng asosiy, samarali va tejamli ta'lim metodlaridan iborat deb takidlaganlar. Didaktik o'yin texnologiyalari amalga oshiriladigan ayrim noanaviy dars shakillari ishchanlik o'yini darsi –dars mavzusi bo'yicha masalalarni hal etish jarayonida o'quvchilarning faol ishtirok etishini ta'minlash orqali yangi bilimlarni o'zlashtirish mashqi.

Integral (integratsiyalashgan) darsi - bir necha fanlarga oid integratsiyalash uchun qulay bo'lgan mavzular bo'yicha tashkil qilingan dars bo'lib, o'quvchilarning turli fanlarga qiziqishlarini ortirib, ta'lim jarayonidagi faolliklarini ta'minlaydi. Bunday darslar o'quvchilarga fanlararo bog'liqlikni o'rgatish orqali ulardan olam tuzilishining ularning ilmiy asoslarini to'liq idrok etish, ilmiy dunyoqarashlarini shakllantirish, ijodiy tafakkurlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. "Mo'jizalar maydoni" darsi – o'quvchilar bilan o'tkaziladigan qiziqarli o'yin bo'lib, turli savollarga belgilangan vaqt davomida to'g'ri javoblar topish va g'oliblarni rag'batlantirish orqali o'quvchilarda fikrlash, topqirlik, ziyraklik va bilimlarini kengaytirib borish sifatlarini shakllantiradi. Didaktik o'yinlarni amalda qo'llash shart-sharoitlari didaktik o'yinlarni tanlashda ishtirokchilarning yoshi, bilimi va tarbiyalanganlik darajasi hisobga olinadi.

Didaktik o'yin turlarini tanlash me'zonlari: - ishtirokchilar tarkibi bo'yicha o'g'il-bolalar, qiz-bolalar, qiz bolalar, o'smirlar katta yoshdagilar uchun o'yinlar; - ishtirokchilar soni bo'yicha –yakka, juftlikda kichik guruh, sinf jamoasi, raqobotdosh komandalar, sinflar aro va ommaviy o'yinlar ; - o'yin jarayoni bo'yicha – fikrlash, o'ylash topog'onlik, harakatlar musobaqa va boshqalarga yo'naltirilgan yo'llar; - vaqt me'yori bo'yicha dars, mashg'ulot vaqtining reja bo'yicha ajratilgan qismi, o'yin maqsadiga erishguncha, g'olib yoki g'oliblar aniqlanguncha davom etadigan va boshqa o'yinlar.

Xulosa: Didaktik o'yinlardan amalda foydalanish orqali boshqa usullar yordamida erishish qiyin bo'lgan ta'lim –tarbiyaviy maqsadlarni amalga oshirish ko'zda tutiladi. Turli o'quv fanlariga oid didaktik o'yinlar mavjud bo'lib, ular shu fanlarni sifatli o'rgatish maqsadlariga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. J.O.Tolipova,A.T.G‘ofurov “Biologiya o‘qitish metodikasi”. Toshkent. 2004.
2. B.Sobirov. Interfaol metodlar. Farg‘ona. 2020.